

Maria Lewandowicz*, Tomasz Chyrek**

Etyka i deontologia zawodów adwokata i radcy prawnego w Polsce i zawodu adwokata w Niemczech

Ethics and Deontology of the Profession of Advocate/
Legal Advisor in Poland and Germany

Abstract. The international movement of people, services, goods and capital has contributed to demand for cross-border cooperation among lawyers. The lack of harmonised rules for the practice of these professions at the supranational level prompts a search for differences and similarities in the rules for different countries. Advocates and legal advisors are professions of public trust, the practice of which involves an obligation to respect certain ethical and deontological rules of the profession. The lack of universally binding rules at the EU level means that each Member State decides independently what rules guarantee this profession is practiced correctly and in the public interest. The purpose of this article is to analyse and compare the Polish and German provisions on exercising the profession of advocate/legal advisor in terms of fulfilling the obligation of professional training and continuous improvement of qualifications. The authors conclude that despite some systemic differences, the rules for practising the profession in both countries provide a guarantee of legal services being rendered in accordance with the highest standards of knowledge and ethics. A special element distinguishing the German and Polish legal profession is the existence of a category of 'Fachanwalt', i.e. lawyer-specialists in a particular field. In Poland, there are no separate categories of lawyer-specialists, although within the framework of non-normative practice, attorneys independently choose their areas of specialization. However, this is not done in a formalised manner, as it is in Germany. German attorneys who have successfully completed a specialized theoretical course and have a certain number

* University of Gdansk, Poland | Uniwersytet Gdański, Polska, <https://orcid.org/0000-0002-0777-5154>, e-mail: maria.lewandowicz@prawo.ug.edu.pl.

** University of Gdansk, Poland | Uniwersytet Gdański, Polska, <https://orcid.org/0009-0005-9191-6464>, e-mail: tomasz.chyrek@ug.edu.pl.

of hours worked in a particular specialization can obtain the title of Fachanwalt. In Poland, the issue of specialization within the advocacy/advocacy profession has not yet been legally regulated.

Keywords: advocate – legal advisor – profession of public trust – professional training

Wprowadzenie

W myśl Kodeksu Etyki Prawników Europejskich, „[w] społeczeństwie zbudowanym na zasadach państwa prawa adwokat ma do wypełnienia szczególną rolę. Jego obowiązków nie wyczerpuje należyte i mieszczące się w prawie określonych granicach wykonywanie zleconych mu czynności. Spoczywają na nim niezbywalne obowiązki zarówno w stosunku do wymiaru sprawiedliwości, jak i wobec tych, których prawa i wolności zostały powierzone jego pieczy; adwokat powinien zatem nie tylko dochodzić interesów swoich klientów, lecz także stawać się jednocześnie ich doradcą. Szacunek dla działalności zawodowej adwokatów jest istotnym warunkiem rządów prawa i demokracji w społeczeństwach”¹.

Zawody adwokata i radcy prawnego są zawodami zaufania publicznego, których wykonywanie wiąże się z obowiązkiem poszanowania określonych reguł etycznych i deontologicznych. Choć międzynarodowe stowarzyszenia prawników podejmowały działania mające na celu ustanowienie swoistego międzynarodowego standardu wykonywania tych zawodów, uchwalone przez nie reguły nie uzyskały mocy prawa powszechnie obowiązującego, w związku z czym nie mogą stanowić podstawy odpowiedzialności adwokatów i radców prawnych w Europie². Z uwagi na brak norm wspólnotowych każde państwo członkowskie zachowuje co do zasady swobodę w organizowaniu wykonywania zawodu adwokata lub radcy prawnego na swoim terytorium. W związku z tym zasady dotyczące wykonywania zawodu adwokata lub radcy prawnego mogą znacznie się różnić w poszczególnych państwach członkowskich, co w praktyce oznacza, że w poszczególnych państwach członkowskich

¹ Kodeks Etyki Prawników Europejskich. Preambuła, przyjęty przez Radę Adwokatur i Stowarzyszeń Prawniczych Europy (CCBE) w dniu 28 X 1988 r., następnie zmieniony uchwałami Sesji Plenarnych CCBE w dniach 28 XI 1998 r., 6 XII 2002 r. i 9 V 2006 r. Integralną część Kodeksu stanowi Memorandum objaśniające, zaktualizowane podczas Sesji Plenarnej w dniu 19 V 2006 r.

² T. Jaroszyński, *Kodeks Etyki Prawników Europejskich (CCBE) w polskim systemie prawa*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2023, nr 1, s. 217–228.

można napotkać również odmienne postanowienia służące zagwarantowaniu wykonywania zawodu w sposób prawidłowy i służący interesowi publicznemu³. W motywie 108 wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE) z 19 lutego 2002 r., C-309/99, Trybunał stanął na stanowisku, że nawet jeśli w innym państwie członkowskim stosowane są odmienne reguły, to adwokatura krajowa ma pełne prawo przyjąć krajowo specyficzne zasady wykonywania tego zawodu i nie będzie to stanowiło o sprzeczności tych reguł z prawem unijnym (w szczególności z przepisami dotyczącymi swobody przedsiębiorczości i swobody świadczenia usług)⁴.

Międzynarodowy przepływ osób, usług, towarów i kapitału przyczynił się do zwiększenia zapotrzebowania na transgraniczną współpracę prawników wykonujących zawody zaufania publicznego. Brak ujednoczonych reguł wykonywania tych zawodów na poziomie ponadnarodowym skłania do poszukiwania różnic i podobieństw odnośnie do zasad wykonywania tych zawodów w poszczególnych państwach. Celem podjętych w niniejszym artykule badań jest porównanie zasad wykonywania zawodu adwokata i zawodu radcy prawnego w Polsce i zawodu adwokata w Republice Federalnej Niemiec oraz wykazanie, że pomimo pewnych odmienności systemowych zasady wykonywania tych zawodów w obu państwach dają rękojmię świadczenia usług prawniczych zgodnie z najwyższymi standardami wiedzy i etyki.

1. Reglamentacja zawodu zaufania publicznego i jego cechy

Słowo „reglamentacja” wywodzi się od francuskiego słowa *reglementation*, które oznacza ograniczenie określonej działalności bądź podporządkowanie jej normom oraz zasadom ustalonym przez przepisy prawa⁵. W języku potocznym ujmowane jest m.in. jako ograniczenie określonej

³ M. Biliński, H. Wolska, M. Jaś-Nowopolska, *Dopuszczalność posiadania udziałów majątkowych przez osoby niewykonyjące zawodów prawniczych w działalności podmiotów świadczących pomoc prawną (adwokatów) w prawie polskim i niemieckim*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2024, nr 6, s. 43–49.

⁴ Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE) z 19 II 2002 r., C-309/99, *J.C.J. Wouters, J.W. Savelbergh and Price Water – house Belastingadviseurs BV v. Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten, intervenier Raad van de Balies van de Europese Gemeenschap*, ECR 2002, s. I-1577.

⁵ Zob. hasło: *reglamentacja*, Słownik języka polskiego PWN, <https://sjp.pwn.pl/sjp/reglamentacja;2573714.html> (dostęp: 26 IX 2024).

działalności bądź podporządkowanie jej normom⁶. *Wielki słownik języka polskiego PWN* definiuje reglamentację m.in. jako ograniczenie, podporządkowanie jakiejś działalności zasadom ustalonym przez przepisy prawne oraz ograniczenie czyichś praw, wolności, inicjatyw, kontrolowanie czyjejs działalności tak, by nie wychodziła poza ustalone arbitralnie ramy⁷. Natomiast w internetowej *Encyklopedii Zarządzania* pojęcie to występuje jako ograniczenie praw przedsiębiorców nałożone przez państwo, któremu podlega zazwyczaj produkcja towarów lub wykonywanie określonych zawodów⁸.

W literaturze wskazuje się, że termin „reglamentacja” ma zastosowanie do wielu różnych dziedzin, sfer aktywności oraz podstawowych praw i wolności obywateli⁹. Warto przy tym zwrócić uwagę, że reglamentacja realizowana przez państwo dotyczy również licznych zawodów, a materializuje się głównie przez wyznaczenie koniecznych do spełnienia warunków dostępu do danego zawodu, jak również w sposobie przeprowadzania postępowania kwalifikacyjnego obejmującego ocenę przydatności do zawodu, umiejętności i kompetencji¹⁰.

Reglamentacja zawodów w sposób szczególny uwidacznia się w stosunku do zawodów regulowanych, w tym również do zawodów zwanych „zawodami zaufania publicznego”. Należy wskazać, że określenie „zawód regulowany” zostało przejęte do polskiego porządku prawnego z prawa wspólnotowego. Zgodnie z treścią Dyrektywy 25/36/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 7 września 2005 r. w sprawie uznania kwalifikacji zawodowych¹¹, zawodem regulowanym jest taka działalność lub zespół działalności zawodowych, których podjęcie, wykonywanie lub jeden ze sposobów wykonywania wymaga posiadania specjalnych kwalifikacji zawodowych, a sposób wykonywania tej działalności opiera się na tytule zawodowym zastrzeżonym na mocy przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych dla osób

⁶ K. Dąbrowski, *Wolność działalności gospodarczej a publicznoprawna reglamentacja, w: Wolność działalności gospodarczej i jej ograniczenia. Problematyka prawna i aksjologiczna*, pod red. M. Karpiuka, Warszawa 2011, s. 65.

⁷ Hasło: *reglamentacja*, *Wielki słownik języka polskiego PWN [r-t]*, pod red. S. Dubisza, Warszawa 2018, s. 52.

⁸ Hasło: *reglamentacja*, *Encyklopedia Zarządzania*, <https://mfiles.pl/pl/index.php/Reglamentacja> (dostęp: 10 X 2024).

⁹ T. Gawlik, *Analizowanie wybranych zagadnień prawa materialnego*, Radom 2006, s. 25.

¹⁰ J. Jaworski, *Reglamentacja zawodów rynku nieruchomości*, Warszawa 2010, s. 35–57; K. Strzyckowski, *Prawo gospodarcze publiczne*, Warszawa 2007, s. 142.

¹¹ Dz.Urz. UE L 255 z 30 IX 2005 r., s. 22–142.

posiadających odpowiednie kwalifikacje zawodowe. A zatem zawód regulowany oznacza zespół czynności zawodowych, których wykonywanie uzależnione jest od posiadania określonych w przepisach regulacyjnych formalnych kwalifikacji niezbędnych do wykonywania tych czynności zawodowych oraz, o ile jest to wymagane, od spełnienia innych warunków określonych kwalifikacji fachowych¹².

Na gruncie prawa polskiego zawodami reglamentowanymi są zawody zaufania publicznego. Jest to termin inkorporowany do polskiego porządku prawnego mocą art. 17 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej¹³. Artykuł ten stanowi, że w drodze ustawy można tworzyć samorządy zawodowe, reprezentujące osoby wykonujące zawody zaufania publicznego i sprawujące pieczę nad należytym wykonywaniem tych zawodów w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony. Zarówno Konstytucja RP, jak i inne akty prawne nie definiują wprost pojęcia „zawód zaufania publicznego”, natomiast w piśmiennictwie zostało ono wielokrotnie scharakteryzowane¹⁴. Istotę tych zawodów tłumaczy się szczególną wagą wykonywanych czynności przez osoby uprawnione oraz szczególnej pozycji, jaką prawo gwarantuje recypientom tych usług. Wykonywanie zawodu zaufania publicznego polega z reguły na obsłudze osobistych potrzeb ludzkich, opierającej się na informacjach dotyczących życia osobistego „oraz zorganizowane jest w sposób uzasadniający przekonanie społeczne o właściwym dla interesów jednostki wykorzystywaniu tych informacji przez świadczących usługi. W literaturze eksponuje się również, że dla specyfiki wykonywania zawodu zaufania publicznego kluczowym elementem jest obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej, który stanowić powinien swego rodzaju gwarant dopuszczenia przedstawiciela tego zawodu do prywatnej sfery życia odbiorcy takich świadczeń”¹⁵.

¹² H. Izdebski, *Samorząd terytorialny. Pionowy podział władzy*, Warszawa 2020.

¹³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 IV 1997 r. (Dz.U. 1997 Nr 78, poz. 483 ze zm.), dalej „Konstytucja RP”.

¹⁴ M. Biliński, H. Wolska, *The profession of an advocate as a profession of public trust against the background of Polish jurisprudence*, „Franz von Liszt Institute Working Paper” 2021, nr 2, s. 72–78; M. Biliński, *Podstawy aksjologiczne regulacji wykonywania tzw. zawodów zaufania publicznego*, w: *Aksjologia prawa gospodarczego publicznego*, pod red. A. Powalowskiego, Warszawa 2022, s. 169–178; P. Antkowiak, *Polskie i europejskie standardy wykonywania wolnych zawodów*, „Przegląd Politologiczny” 2013, nr 1, s. 135.

¹⁵ M. Biliński, op. cit., s. 3–4.

W doktrynie wskazuje się, iż zakresy pojęciowe wolnego zawodu i zawodu zaufania publicznego częściowo się pokrywają¹⁶, co oznacza, że wszystkie zawody zaufania publicznego będą miały cechy wolnych zawodów, ale nie każdy wolny zawód można zaliczyć do zawodów zaufania publicznego. Cześć autorów wskazuje, że przyczyną takiej interpretacji jest występowanie samorządu zawodowego, o którym mowa w przywołanym powyżej artykule ustawy zasadniczej¹⁷.

Podkreślić należy, że instytucja zawodu zaufania publicznego była kilkakrotnie obiektem zainteresowania Trybunału Konstytucyjnego Rzeczypospolitej Polskiej, który w jednym z orzeczeń wskazał, że „[w]ykonaniu zawodów zaufania publicznego zgodnie z ich konstytucyjnym określeniem [...] towarzyszy realne «zaufanie publiczne»¹⁸. Na zaufanie to składa się szereg czynników, wśród których na pierwszy plan wysuwają się: przekonanie o zachowaniu przez wykonującego ten zawód dobrej woli, właściwych motywacji, należytej staranności zawodowej oraz wiara w przestrzeganie wartości istotnych dla profilu danego zawodu¹⁹. Trybunał Konstytucyjny zwrócił szczególną uwagę na rolę, znaczenie i cechy zawodów zaufania publicznego, w tym zawodów prawniczych²⁰. Stwierdził, że:

Po pierwsze, o wykonywaniu zawodu zaufania publicznego decydują dodatkowo normy etyki zawodowej, określona treść ślubowania, tradycja korporacji zawodowej czy też specyfika uzyskanego wykształcenia

¹⁶ M. Kulesza, *Pojęcie zawodu zaufania publicznego*, w: *Zawody zaufania publicznego a interes publiczny – korporacyjna reglamentacja versus wolność wykonywania zawodu. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Komisję Polityki Społecznej i Zdrowia Senatu RP przy współudziale Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej pod patronatem Marszałka Senatu RP Longina Pastusiaka 8 kwietnia 2002 r.*, opr. S. Legat, M. Lipińska, Warszawa 2002, s. 27.

¹⁷ K. Wojtczak, *Reglamentacja form wykonywania zawodów zaufania publicznego w rozwiązaniach prawa polskiego i państw Unii Europejskiej*, w: *Zawody zaufania publicznego a interes publiczny...*, s. 40–41.

¹⁸ A. Powałowski, *Podstawy aksjologiczne regulacji wykonywania tzw. zawodów zaufania publicznego*, w: *Prawo gospodarcze*, pod red. A. Powałowskiego, Warszawa 2022, s. 4.

¹⁹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego (TK) z 2 VII 2007 r., sygn. akt K 41/05, OTK-A 2007 nr 7, poz. 72. W orzeczeniu tym przywołano również szeroko poglądy doktryny prawa na instytucję zawodu zaufania publicznego.

²⁰ Zob. wyroki TK z: 8 XII 1998 r., sygn. akt K 41/97, OTK 1998 nr 7, poz. 117; 22 V 2001 r., sygn. akt K 37/00, OTK 2001 nr 4, poz. 86; 7 V 2002 r., sygn. akt SK 20/00, OTK-A 2002 nr 3, poz. 29; 18 III 2003 r., sygn. akt K 50/01, OTK-A 2003 nr 3, poz. 21; 26 XI 2003 r., sygn. akt SK 22/02, OTK-A 2003 nr 9, poz. 97; 18 II 2004 r., sygn. akt P 21/02, OTK-A 2004 nr 2, poz. 9; 2 VII 2007 r., sygn. akt K 41/05 OTK-A 2007 nr 7, poz. 72; 18 X 2010 r., sygn. akt K 1/09, OTK-A 2010 nr 8, poz. 76.

wyższego i specjalizacji (np. szkolenia²¹). Ustawodawca ma prawo uzależnić wykonywanie zawodu zaufania publicznego od spełnienia przez zainteresowanego określonych warunków dotyczących np. jego kwalifikacji zawodowych i moralnych, w tym wymogu „nieskazitelnego charakteru” i „rękojmi należytego wykonywania zawodu”²².

Po drugie, ograniczenia niektórych wolności, w odniesieniu do zawodów zaufania publicznego, muszą mieścić się w standardzie ograniczeń konstytucyjnych wolności i praw, określonym w art. 31 ust. 3 Konstytucji RP. Ograniczenia te powinny być z kolei zgodne z zasadą proporcjonalności, a ponadto z warunkami formalnymi ich wprowadzenia „w drodze ustawy”, określonymi w art. 31 ust. 3 oraz – w przypadku wolności wyboru i wykonywania zawodu – w art. 65 ust. 1 Konstytucji RP²³.

Po trzecie, przymiot zawodu „zaufania publicznego”, charakteryzujący zawody objęte dyspozycją art. 17 ust. 1 Konstytucji RP, polega nie tylko na objęciu zakresem ich wykonywania pieczy nad prowadzeniem spraw lub ochroną wartości (dóbr) o podstawowym i (najczęściej) osobistym znaczeniu dla osób korzystających z usług w zakresie zawodów zaufania publicznego. Nie wyczerpuje się również w podejmowaniu publicznie ważnych czynności zawodowych, wymagających przygotowania zawodowego, doświadczenia, dyskrecji, a także taktu i kultury osobistej²⁴.

Po czwarte, zawody zaufania publicznego są wykonywane w sposób założony i społecznie aprobowany, o ile ich wykonywaniu towarzyszy rzeczywiste „zaufanie publiczne”. Na zaufanie to składa się szereg czynników, wśród których do najważniejszych należą: przekonanie o dobrej woli osoby wykonującej dany zawód, odpowiednia motywacja, należyta staranność zawodowa oraz przekonanie o przestrzeganiu wartości istotnych dla profilu danego zawodu. W odniesieniu do wykonywania prawniczych zawodów zaufania publicznego do istotnych wartości należy zaliczyć pełne i integralne poszanowanie prawa, obejmujące w szczególności przestrzeganie wartości konstytucyjnych oraz dyrektyw procesowych²⁵.

Po piąte, cel funkcjonowania zawodów zaufania publicznego, jakim jest sprawowanie pieczy w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony, pociąga za sobą obowiązkową przynależność do samorządu

²¹ Zob. H. Wolska, *Obligation of continuing legal education for lawyers (advocates and attorneys-at-law) under German and Polish law*, Warszawa 2024.

²² Zob. M. Biliński, H. Wolska, op. cit.

²³ Ibidem.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Ibidem.

zawodowego. Samorząd zawodowy ma za zadanie sprawować kontrolę prawidłowości wykonywania obowiązków przez członków samorządu. W konsekwencji może się to wiązać z koniecznością wprowadzenia całego szeregu ograniczeń, w zakresie zarówno swobody wykonywania zawodu, jak i swobody podejmowania działalności gospodarczej, jeżeli działalność ta ma być związana z wykonywaniem zawodu.

Po szóste, wyodrębnienie procedur odpowiedzialności dyscyplinarnej należy do specyfiki wykonywania tych zawodów i stanowi element ich samorządności. Postępowania dyscyplinarne prowadzone przez organy samorządu zawodowego zawodów zaufania publicznego są elementem wypełniania przez nie konstytucyjnej funkcji sprawowania pieczy nad należytych wykonywaniem tych zawodów. Dlatego też zarówno prowadzenie postępowania, jak i wymierzane w nim kary (oraz ich dalsze konsekwencje – np. zakaz ubiegania się o ponowny wpis do rejestru korporacyjnego) muszą mieścić się w granicach interesu publicznego i jego ochrony (art. 17 ust. 1 Konstytucji RP), nie naruszając art. 31 ust. 3 Konstytucji RP²⁶.

Immanentną cechą zawodu adwokata, będącego zawodem zaufania publicznego, jest obowiązek zachowania w tajemnicy informacji uzyskanych przez adwokata w toku świadczenia pomocy prawnej. Istotą tajemnicy zawodowej adwokata jest stworzenie nici zaufania pomiędzy profesjonalnym pełnomocnikiem a jego klientem. Istnienie zaufania jest korzystne zarówno dla klienta, który powierza adwokatowi swoje tajemnice, jak i dla ogółu społeczeństwa, gdyż umożliwia realizację prawa do obrony, rzetelnego wymiaru sprawiedliwości i ujawnienia prawdy. Tajemnica zawodowa adwokatów istnieje w większości państw członkowskich Unii Europejskiej, mając status prawa podstawowego i zasady porządku publicznego, choć jej zakres różni się w poszczególnych systemach prawnych. Fundamentalne znaczenie przypisuje się prawu do rzetelnego procesu sądowego jako podstawie ochrony tajemnicy zawodowej adwokatów we wspólnotowym porządku prawnym (art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności²⁷ w zw. z art. 6 Traktatu o Unii Europejskiej²⁸) oraz podstawowemu prawu do

²⁶ Ibidem.

²⁷ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 XI 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. 1993 Nr 61, poz. 284).

²⁸ Traktat o Unii Europejskiej z dnia 13 XII 2007 r. – wersja skonsolidowana (Dz.Urz. UE C 202 z 7 VI 2016 r., s. 13–46).

ochrony życia prywatnego. Podwójny charakter ochrony tajemnicy zawodowej adwokata oznacza, że nie musi być ona zachowana jedynie w ramach i na potrzeby prawa do obrony, ale może rozciągać się również na szerszy zakres informacji powierzonych profesjonalście przez klienta²⁹.

Wykładnia literalna i systemowa art. 17 ust. 1 Konstytucji RP prowadzi do wniosku, że zespół regulacji przewidzianych w tym przepisie odnosi się do „osób wykonujących zawody zaufania publicznego”, natomiast „pieczę” samorządu dotyczy należytego „wykonywania tych zawodów”. W aspekcie podmiotowym, obok adwokatów i radców prawnych wykonujących swoje zawody, sprawowanie pieczy na podstawie i w trybie art. 17 ust. 1 Konstytucji RP odnosi się także do aplikantów adwokackich wykonujących czynności zawodowe (pod nadzorem patrona). Mocą bowiem art. 2 ustawy Prawo o adwokaturze³⁰, adwokaturę stanowi ogół adwokatów i aplikantów adwokackich. Oznacza to jednocześnie, że studenci i absolwenci prawa, dopóki nie zostaną wpisani na listę aplikantów, nie mogą ubiegać się o dopuszczenie do wykonywania zawodu i nie będą podlegali odpowiedzialności zawodowej³¹.

Z uwagi na fakt przyjęcia pojęcia zawodu regulowanego w polskim porządku prawnym za sprawą implementacji regulacji wspólnotowych, konieczne jest zwrócenie uwagi na niezwykle istotny skutek tej regulacji, a mianowicie na wzajemne uznawanie kwalifikacji osób wykonujących takie zawody w państwach należących do Unii Europejskiej, a także w innych państwach, niebędących członkami UE, które na mocy umów międzynarodowych, w tym zwłaszcza umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym (EOG), przyjmują stosowanie regulacji wspólnotowych. Implementacja regulacji skutkuje tym, że obywatelom państw członkowskich UE, Konfederacji Szwajcarskiej lub państw członkowskich Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) – stron umowy o EOG, których kwalifikacje zostały uznane, przyznaje się prawo wykonywania zawodu regulowanego w innych krajach członkowskich na takich samych zasadach jak osobom, które kwalifikacje do jego wykonywania uzyskały w tym innym państwie³². Takie rozwiązania

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze (tekst jedn. Dz.U. 2024, poz. 1564).

³¹ Ibidem.

³² C. Kosikowski, *Art. 19, w: Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej. Komentarz*, Warszawa 2013.

przyjęto również w Polsce. Na mocy art. 3 Ustawy z dnia 5 lipca 2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej³³, na zasadzie wzajemności, o ile umowy międzynarodowe ratyfikowane przez Rzeczpospolitą Polską lub przepisy organizacji międzynarodowych, których Rzeczpospolita Polska jest członkiem, nie stanowią inaczej, prawnicy zagraniczni są uprawnieni do wykonywania stałej praktyki na zasadach określonych ustawą, po wpisaniu na jedną z list prawników zagranicznych, prowadzoną odpowiednio przez okręgowe rady adwokackie lub rady okręgowych izb radców prawnych. Przepisy tejże ustawy stanowią wdrożenie dyrektywy Rady 77/249/EWG z dnia 22 marca 1977 r.³⁴ oraz dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 98/5/WE z dnia 16 lutego 1998 r. mającej na celu ułatwienie stałego wykonywania zawodu prawnika w państwie członkowskim innym niż państwo uzyskania kwalifikacji zawodowych³⁵ oraz ułatwienie skutecznego korzystania przez prawników ze swobody świadczenia usług.

2. Publicznoprawna pozycja zawodu radcy prawnego w Polsce

Wśród wolnych zawodów podlegających reglamentacji zawód radcy prawnego stanowi przykład wpływu zachodzących przemian społeczno-gospodarczych na kształt i prawną regulację profesji prawniczych. Od chwili utworzenia zrębów zawodu, po dziś dzień, zawód ten uległ daleko idącym przekształceniom: od pełnienia obsługi prawnej jednostek gospodarki uspołecznionej po wolny zawód, który niewiele odbiega od praktyki adwokackiej³⁶. Dla zrozumienia aktualnej pozycji zawodu radcy prawnego niezwykle przydatne jest spojrzenie wstecz do poprzednich aktów regulujących zasady sprawowania tego zawodu, zwłaszcza że pewna część unormowań dotycząca zatrudnienia radcy prawnego w ramach umowy o pracę, pomimo upływu czasu oraz zmiany ustroju państwa, zachowuje aktualność.

³³ Dz.U. 2002 Nr 126, poz. 1069 ze zm.

³⁴ Dz.Urz. WE L 78 z 26 III 1977 r., s. 17–18, ze zm.

³⁵ Dz.Urz. WE L 77 z 14 III 1998 r., s. 36–43, ze zm.; Dz.Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 6, tom 3, s. 83, ze zm.

³⁶ P. Łabieniec, *Podmiotowość, odpowiedzialność, historyczność profesji i profesjonalisty na przykładzie zawodu radcy prawnego*, „Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej” 2018, nr 1(16), s. 43.

Historycznie zawód radcy prawnego powstał tuż po II wojnie światowej, gdy mianem tym określano tych prawników, którzy świadczyli pomoc prawną na rzecz podmiotów gospodarki uspołecznionej, w ramach łączących ich z tymi jednostkami umów o pracę. Powstanie odrębnego zawodu radcy prawnego można zaś umiejscowić w chwili wydania pierwszego aktu dotyczącego tejże profesji, tj. uchwały nr 533 Rady Ministrów z 13 grudnia 1961 r. w sprawie obsługi prawnej przedsiębiorstw państwowych, zjednoczeń oraz banków państwowych³⁷.

Instytucję radcy prawnego ukształtowano tam jako samodzielnego pracownika zakładu pracy, podlegającego służbowo wyłącznie dyrektorowi tejże jednostki lub jego zastępcy, któremu powierzano jej obsługę prawną, polegającą między innymi na udzielaniu porad prawnych, sporządzaniu opinii prawnych, opracowywaniu i opiniowaniu projektów umów czy też zastępowaniu jednostki w postępowaniu sądowym, arbitrażowym, administracyjnym oraz przed innymi organami orzekającymi. Co więcej, zakres realizowanych przez radcę prawnego obowiązków nie mógł wykraczać poza czynności związane z obsługą prawną, a odnośnie do wykonywanej pracy nie można było wydawać poleceń co do treści żądanej od niego opinii prawnej.

Zgodnie z treścią Uchwały, radcą prawnym mogła zostać osoba, która ukończyła wyższe studia prawnicze, była co najmniej przez okres 3 lat zatrudniona w jednostce gospodarki uspołecznionej, w administracji gospodarczej, w organach prezydium rad narodowych lub w innych organach państwowych, odbyła aplikację sądową lub arbitrażową. Nowością była z kolei możliwość złożenia w tym celu stosownego egzaminu, pod warunkiem że dotychczasowa praca oraz postawa obywatelska dawały rękojmię należytego wykonywania obowiązków radcy prawnego. Egzamin przeprowadzały komisje organizowane przez Państwowy Arbitraż Gospodarczy. Ponadto radcą prawnym mógł czasowo zostać adwokat lub osoba posiadająca kwalifikacje do uzyskania wpisu na tę listę albo osoba, która ukończyła wyższe studia prawnicze i co najmniej przez 5 lat pełniła służbę referendarską w naczelnym organach administracji państwowej na stanowiskach związanych z pracami ustawodawczymi lub z obsługą prawną tych organów, albo która ukończyła wyższe studia prawnicze, pracowała przez 5 lat w prezydiach rad narodowych, w tym co najmniej przez 2 lata zajmowała stanowiska kierownika komórki prawnej prezydium, radcy prawnego prezydium lub radcy prawnego

³⁷ M.P. 1961 Nr 96, poz. 406, dalej „Uchwała”.

do spraw zastępstwa sądowego albo przez 4 lata stanowisko samodzielnego referenta prawnego³⁸.

Za prowadzenie list radców prawnych odpowiadały okręgowe komisje arbitrażowe. Podstawą wpisu na listę było zatrudnienie prawnika na stanowisku radcy prawnego, pod warunkiem niewykonywania zawodu adwokata. Zwolnienie radcy prawnego z pracy było podstawą skreślenia z listy. Radcowie prawni odpowiadali dyscyplinarnie w przypadku nienależytego wykonywania zawodu lub stwierdzenia braku przesłanek koniecznych celem wpisania na listę radców prawnych lub stwierdzenia u radcy prawnego zachowania godzącego w zaufanie konieczne do pełnienia tej funkcji. Sankcjami w tym przypadku były: upomnienie, nagana lub zagrożenie skreśleniem z listy, co w razie stwierdzenia dalszych naruszeń, skutkowało skreśleniem³⁹. W latach siedemdziesiątych wprowadzono również pierwszy zbiór zasad etyki radcy prawnego, który stanowił element zbioru zasad etyki adwokackiej i godności zawodu⁴⁰.

Jak wskazuje się w literaturze, zasadniczą zmianę w postrzeganiu zawodu radcy prawnego, w tym przez samych radców prawnych, wprowadziła Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych⁴¹. Uznaje się, że właściwie dopiero od tego momentu można mówić o istnieniu tego zawodu jako odrębnej profesji⁴². Wspomniana ustawa, pomimo licznych i nieraz zasadniczych zmian, obowiązuje do dzisiaj. Zaznacza się, że chociaż została wprowadzona w czasie trwania stanu wojennego, duchem i treścią odpowiadała solidarnościowej odwilży⁴³. Samo istnienie ustawy ustanawiającej samorząd zawodowy radców prawnych, która reguluje zarówno warunki przystąpienia do jego wykonywania, obowiązki związane z jego pełnieniem, jak również przepisy dyscyplinarne, stanowi jednoznaczny i silny dowód na zaliczenie zawodu radcy prawnego do kategorii zawodów zaufania publicznego.

Pod rządami ustawy zasadnicze warunki pracy radców uległy pewnym ewolucyjnym zmianom, polegającym zwłaszcza na zwiększeniu poziomu niezależności zawodu, poszerzaniu zakresu świadczonych

³⁸ Referentem prawnym, zgodnie z brzmieniem uchwały, była osoba zajmująca się obsługą prawną jednostki gospodarki uspołecznionej, w tym zwłaszcza cechująca się przynajmniej kilkuletnim doświadczeniem, która nie ukończyła studiów wyższych.

³⁹ § 14 ust. 1–3 Uchwały.

⁴⁰ R. Tokarczyk, *Etyka prawnicza*, Warszawa 2005, s. 183–184; K. Kwapisz, *Art. 1*, w: *Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, Warszawa 2011.

⁴¹ Dz.U. 1982 Nr 19, poz. 145. Ustawa weszła w życie 1 X 1982 r.

⁴² P. Łabieniec, op. cit., s. 36.

⁴³ Ibidem.

usług oraz wprowadzeniu przez nowy akt rangi ustawowej samorządu zawodowego, do tej pory o ograniczonych kompetencjach, gdyż organizację aplikacji prowadziły wciąż okręgowe komisje arbitrażowe. Poza kompetencją samorządu pozostała również kwestia związana z podejmowaniem decyzji w przedmiocie dokonania wpisu na listę radców prawnych – robił to prezes wyżej wspomnianej komisji. Bardzo ważnym wydarzeniem było wprowadzenie w 1987 r. Zasad etyki zawodowej radcy prawnego, co nastąpiło na II Krajowym Zjeździe Radców Prawnych⁴⁴.

W III Rzeczypospolitej zawód radcy prawnego podlegał dalszym przekształceniom. Aktualizowano zasady etyki, wprowadzono obowiązkowe ubezpieczenie od odpowiedzialności cywilnej, dopuszczono radców prawnych do reprezentowania w niektórych rodzajach spraw karnych. Ponadto jedna z nowelizacji ustawy o radcach prawnych – z dnia 22 maja 1997 r.⁴⁵, wprowadziła do ustawy podstawowej przepis upoważniający Ministra Sprawiedliwości do określenia wzoru stroju urzędowego radców prawnych biorących udział w rozprawach sądowych, po czym radcowie prawni rozpoczęli reprezentować klientów przed sądem w togach⁴⁶.

Zgodnie z aktualnym brzmieniem ustawy o radcach prawnych⁴⁷, wykonywanie zawodu radcy prawnego polega w szczególności na udzielaniu porad i konsultacji prawnych, sporządzaniu opinii prawnych, opracowywaniu projektów aktów prawnych oraz występowaniu przed urzędami i sądami w charakterze pełnomocnika lub obrońcy. Radca prawny podczas wykonywania czynności zawodowych i w związku nimi korzysta z ochrony prawnej przysługującej sędziemu i prokuratorowi. Tytuł zawodowy radcy prawnego podlega ochronie prawnej.

Wpis na listę radców prawnych może nastąpić w stosunku do osoby, która ukończyła wyższe studia prawnicze w Rzeczypospolitej Polskiej i uzyskała tytuł magistra lub która ukończyła zagraniczne studia prawnicze uznane w Rzeczypospolitej Polskiej, korzysta w pełni z praw publicznych, ma pełną zdolność do czynności prawnych, jest nieskazitelnego charakteru i swym dotychczasowym zachowaniem

⁴⁴ Uchwała nr 3 II KZRP z 20 IX 1987 r. w sprawie Zasad etyki zawodowej radcy prawnego.

⁴⁵ Ustawa z dnia 22 maja 1997 r. o zmianie ustawy – Prawo o adwokaturze, ustawy o radcach prawnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 1997 Nr 75, poz. 471).

⁴⁶ P. Łabieniec, op. cit., s. 41.

⁴⁷ Tekst jedn. Dz.U. 2024, poz. 499.

daje rękojmię prawidłowego wykonywania zawodu radcy prawnego oraz odbyła w Rzeczypospolitej Polskiej aplikację radcowską i złożyła egzamin radcowski. Wpis osoby, która uzyskała pozytywny wynik z egzaminu radcowskiego, następuje na jej wniosek⁴⁸.

W ustawie o radcach prawnych skonkretyzowano wymagania odnośnie do sposobu wykonywania zawodu przez radcę prawnego. Wskazano, że radca prawny powinien wykonywać swój zawód ze starannością wynikającą z wiedzy prawniczej oraz z zasad etyki radcy prawnego. Ma obowiązek zachować w tajemnicy wszystko, o czym dowiedział się w związku z udzieleniem pomocy prawnej, a obowiązek zachowania tajemnicy nie może być ograniczony w czasie. Co więcej, osoba wykonująca zawód radcy prawnego nie może być zwolniona z obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej co do faktów, o których dowiedział się, udzielając pomocy prawnej lub prowadząc sprawę.

Radcowie prawni mogą prowadzić swoją działalność w ramach stowarzyszenia, a także na podstawie umowy cywilnoprawnej lub w kancelarii radcy prawnego. Dopuszczalne jest również świadczenie pomocy prawnej przez radcę prawnego w spółce (cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej).

Radcowie prawni przynależą do samorządu zawodowego. Jednostkami organizacyjnymi samorządu posiadającymi osobowość prawną są okręgowe izby radców prawnych i Krajowa Izba Radców Prawnych, nad którymi nadzór sprawuje minister właściwy ds. sprawiedliwości. Przynależność radców prawnych i aplikantów radcowskich do samorządu jest obowiązkowa.

Ustawa określa również zasady odpowiedzialności dyscyplinarnej, której podlegają radcowie prawni i aplikanci radcowscy. Wskazano w niej sankcje za postępowanie sprzeczne z prawem, zasadami etyki lub godnością zawodu bądź za naruszenie swych obowiązków zawodowych. Karami dyscyplinarnymi są: upomnienie, nagana, kara pieniężna, zawieszenie prawa do wykonywania zawodu radcy prawnego na czas od 3 miesięcy do 5 lat, a w stosunku do aplikantów radcowskich – zawieszenie w prawach aplikanta na czas od roku do 3 lat, pozbawienie prawa do wykonywania zawodu radcy prawnego, a w stosunku do aplikantów radcowskich – wydalenie z aplikacji.

⁴⁸ K. Kwapisz, *Art. 24, w: Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, Warszawa 2011, LEX/el.

3. Publicznoprawna reglamentacja zawodu adwokata w Niemczech

Zasady wykonywania zawodu adwokata w Niemczech zostały uregulowane w Bundesrechtsanwaltsordnung⁴⁹ – ustawie federalnej o adwokatach, która została uchwalona 1 sierpnia 1959 r. i weszła w życie 1 lipca 1959 r. Jest to kluczowy akt prawny regulujący działalność adwokatów w tym państwie, określający warunki uzyskania kwalifikacji, obowiązki i prawa adwokatów oraz kwestie dotyczące ich działalności. BRAO definiuje, kim jest adwokat, jakie są wymagania dotyczące wykształcenia i licencjonowania, a także zasady etyki zawodowej⁵⁰.

Mocą § 1 BRAO adwokat (niem. *Rechtsanwalt*) jest niezależnym organem wymiaru sprawiedliwości. Adwokat wykonuje wolny zawód, a jego działalność nie jest działalnością handlową. Jest on niezależnym doradcą i przedstawicielem we wszystkich sprawach prawnych, a jego prawo do występowania przed sądami, trybunałami arbitrażowymi lub władzami w sprawach prawnych wszelkiego rodzaju może być ograniczone wyłącznie przez prawo federalne (§ 3 BRAO). Działalność zawodowa adwokatów niemieckich cechuje się zatem szeroką autonomią, która może być ograniczona jedynie w drodze ustawy⁵¹. Wedle doktryny niemieckiej prawnicy biorą udział w realizacji idei państwa prawnego w sensie formalnym i materialnym poprzez pomoc obywatelom jako znawcy porządku prawnego, pozostający w pełnej niezależności od władz państwowych, są niezawisli w wykonaniu swych obowiązków⁵². Adwokat zapewnia urzeczywistnienie realizacji prawa, działając niezależnie i samodzielnie jako reprezentant mandanta.

Zgodnie z brzmieniem § 4 BRAO, do adwokatury mogą być dopuszczone wyłącznie osoby, które: posiadają kwalifikacje do sprawowania urzędu sędziego (referendariat) zgodnie z niemiecką ustawą o sędziach; spełniają wymogi integracyjne zgodnie z częścią 3 ustawy o działalności prawników europejskich w Niemczech lub posiadają zaświadczenie

⁴⁹ BGBl. I S. 565, dalej „BRAO”.

⁵⁰ M. Fink, *Rechtsgeschichtliche Seminararbeit im Rahmen des Seminars „Geschichte der juristischen Berufe” zum Thema „Die Entwicklung der deutschen Anwaltschaft seit 1871” bei Prof. Dr. Karlheinz Muscheler*, Ruhr-Universität Bochum 2009, s. 24–26, https://www.ruhr-uni-bochum.de/ls-muscheler/downloads/seminar09/Matthias_Fink_Die_Entwicklung_der_deutschen_Anwaltschaft_seit_1871.pdf (dostęp: 15 X 2024).

⁵¹ W.E. Feuerich, D. Weyland, § 1, w: *Bundesrechtsanwaltsordnung: BRAO. Kommentar*, pod red. D. Weylanda, München 2016, Nb. 1–4.

⁵² Ibidem.

zgodnie z § 16a ust. 5 ustawy o działalności prawników europejskich w Niemczech. W praktyce spełnienie pierwszego z wyżej wymienionych obowiązków sprowadza się do ukończenia studiów prawniczych, złożenia państwowego egzaminu końcowego (niem. *Erstes Staatsexamen*), odbycie jednej z dwuletnich aplikacji prawniczych (niem. *Referendariat*), która kończy się kolejnym egzaminem (niem. *Zweites Staatsexamen*) otwierającym drogę do wykonywania zawodu⁵³. Warto przy tym wspomnieć, że złożenie egzaminu z wynikiem pozytywnym pozwala podjąć pracę w każdym z zawodów prawniczych, tj. jako sędzia, prokurator, adwokat, notariusz, urzędnik służby cywilnej, a także w dziedzinie niezwiązanej z prawem⁵⁴.

Należy wskazać, że ustawa BRAO nie jest jedynym aktem prawnym, który reguluje zasady wykonywania zawodu adwokata niemieckiego: ustawa z dnia 5 maja 2004 r. – Gesetz über die Vergütung der Rechtsanwältinnen und Rechtsanwälte (RVG) określa warunki wynagradzania adwokatów za świadczone usługi prawne oraz sposób, wedle którego adwokaci powinni ustalać przysługujące im honoraria, a także normy dotyczące obowiązków informacyjnych wobec klientów⁵⁵. Poza powyższym, istotne dla wykonywania zawodu adwokata jest stosowanie się do zasad etyki zawodowej wskazanych w Kodeksie postępowania zawodowego prawników. Uregulowania te dotyczą reguł zachowania, tajemnicy adwokackiej oraz obowiązków wobec klientów i sądu⁵⁶. Istotne zagadnienia są również przedmiotem treści Kodeksu adwokatów specjalistów (Fachanwaltsordnung, FAO)⁵⁷. FAO to zawodowy kodeks postępowania uchwalony przez Izbę Adwokacką Republiki Federalnej Niemiec (Bundesrechtsanwaltskammer) na podstawie § 59a ust. 2 nr 2a BRAO. Reguluje on szczególne obowiązki zawodowe związane z używaniem oznaczenia adwokata specjalisty w Niemczech. Co istotne, reglamentacja zawodu adwokata w Niemczech jest uregulowana na poziomie federalnym oraz w poszczególnych krajach związkowych (niem. *Bundesländer*). Każdy kraj związkowy może wprowadzać dodatkowe przepisy dotyczące adwokatury. Przykładowo, to ministerstwa sprawiedliwości poszczególnych krajów związkowych mają wpływ na

⁵³ Por. <https://iurratio.de/journal/das-zweite-staatsexamen> (dostęp: 27 IX 2024).

⁵⁴ Por. https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2019/04/IWS_praca-zb._Wolne-zawody-prawnicze.pdf (dostęp: 27 IX 2024).

⁵⁵ Por. <https://www.gesetze-im-internet.de/rvg/> (dostęp: 27 IX 2024).

⁵⁶ Por. <https://dejure.org/gesetze/BORA> (dostęp: 27 IX 2024).

⁵⁷ https://www.brak.de/fileadmin/02_fuer_anwaelte/berufsrecht/FAO_Stand_01.10.2023.pdf (dostęp: 27 IX 2024).

program kształcenia w trakcie studiów uniwersyteckich oraz referendariatu. Pomimo powyższego wszystkie regulacje regionalne muszą być zgodne z prawem federalnym⁵⁸.

Charakterystyczne dla Niemiec jest funkcjonowanie w kraju instytucji wyspecjalizowanych adwokatów (niem. *Fachanwalt*, np. *Fachanwalt für Steuerrecht* – adwokat wyspecjalizowany w prawie podatkowym). Specjalizacja wynika przede wszystkim z systemu edukacji prawników, który jest na tyle ogólny, że umożliwia pracę w każdym z zawodów prawniczych. Specjalizacja ma za zadanie zapewnić wysoki poziom usług prawniczych w stosunku do różnych dziedzin życia społeczno-gospodarczego⁵⁹. Na podstawie § 15 *Fachanwaltsordnung* (FAO), adwokaci, którzy posiadają tytuł specjalisty w danej dziedzinie (*Fachanwalt*), podlegają obowiązkowi szkolenia zawodowego w obszarze swojej specjalizacji poprzez udział w szkoleniach, publikowaniu, wykładaniu (jako prelegent lub wykładowca), w wymiarze co najmniej 15 godzin w każdym roku kalendarzowym (w tym maksymalnie 5 godzin samoszkolenia)⁶⁰. Niewywiązanie się z obowiązku doskonalenia zawodowego może prowadzić do cofnięcia uprawnienia do posługiwania się przez adwokata tytułem *Fachanwalt*. Na mocy § 25 ust. 2 FAO cofnięcie lub uchylenie zezwolenia na posługiwanie się tytułem specjalisty w danej dziedzinie prawa jest dopuszczalne w terminie jednego roku od daty powzięcia przez zarząd izby adwokackiej informacji o zaistnieniu przesłanek do cofnięcia tytułu specjalisty. Przed uchwaleniem decyzji o cofnięciu tytułu adwokat musi być wysłuchany, sama zaś decyzja musi być uzasadniona i doręczona temu, którego ona dotyczy⁶¹.

Adwokat niemiecki ma obowiązek, podobnie jak w Polsce, przynależć do samorządu zawodowego – żeby móc wykonywać zawód, musi należeć do swojej regionalnej izby adwokackiej. Na terenie Republiki Federalnej funkcjonuje 28 izb adwokackich (27 o charakterze regionalnym i 1 izba przy BGH – Federalnym Trybunale Sprawiedliwości). Nadzór nad odpowiednim wykonywaniem zawodu adwokata sprawują poszczególne regionalne izby adwokackie. W ramach adwokatury funkcjonuje też dwuinstancyjne sądownictwo dyscyplinarne. Przepisy

⁵⁸ Por. https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2019/04/IWS_praca-zb._Wolne-zawody-prawnicze.pdf (dostęp: 27 IX 2024).

⁵⁹ § 43c ust. 1 FAO.

⁶⁰ D. Weyland, *Bunderechtsanwaltsordnung: BRAO, Kommentar*, München 2024, Nb. 125–127.

⁶¹ H. Wolska, op. cit., s. 25–26.

dotyczące postępowania przed tymi sądami zawarte są w § 113–161 BRAO. Sądy adwokackie działają przy każdej izbie adwokackiej.

Naruszenie zasad wykonywania zawodu adwokata skutkuje wszczęciem wobec niego postępowania dyscyplinarnego. W wyniku stwierdzenia naruszeń adwokat może zostać ukarany: ostrzeżeniem, naganą, grzywną w maksymalnej wysokości 50 tys. euro, zakazem wykonywania zawodu w poszczególnych dziedzinach prawa jako pełnomocnik na okres od roku do 5 lat, natomiast ostateczną karą jest skreślenie z listy. Jak wskazuje się w literaturze, ostatnie dwie sankcje stosowane są bardzo rzadko, ponieważ uznaje się, że jedynie bardzo istotne naruszenie zasługuje na tak dotkliwą karę⁶².

Podsumowanie

Mając na względzie powyższe rozważania, można stwierdzić, że zarówno zawód radcy prawnego w Polsce, jak i zawód adwokata w Niemczech spełniają przesłanki określone w obu tych porządkach prawnych pozwalające uznać je za zawody wolne, regulowane, o reglamentowanym dostępie. Dodatkowo, zgodnie z polską myślą prawniczą, zawód radcy prawnego wypełnia również definicyjne przesłanki uznania go za zawód zaufania publicznego.

Należy stwierdzić, że regulacje prawne w Polsce i w Niemczech dotyczące zawodów prawniczych omawianych w artykule są bardzo podobne, da się jednak zauważyć pewne różnice. I tak, w Niemczech nie dokonano podziału na zawód radcy prawnego i zawód adwokata. Przedstawiciele zawodów prawniczych, w tym także prokuratorzy, sędziowie i urzędnicy państwowi, mają jedną wspólną aplikację prawniczą. Ponadto, w Niemczech funkcjonuje instytucja referendariatu, zgodnie z którym adwokaci, aby przystąpić do wykonywania zawodu, muszą zdobyć kwalifikacje umożliwiające im pełnienie urzędu sędziego w Niemczech albo kwalifikacje adwokata z innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej⁶³. Dodatkowo, z uwagi na federalizację Niemiec i duże zróżnicowanie poszczególnych landów, adwokaci doznają pewnych ograniczeń związanych z możliwością występowania przed sądami w poszczególnych krajach związkowych lub przed Federalnym

⁶² Por. https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2019/04/IWS_praca-zb._Wolne-zawody-prawnicze.pdf (dostęp: 16 IX 2024).

⁶³ Ibidem.

Trybunałem Sprawiedliwości⁶⁴. Szczególnym elementem odróżniającym zawód adwokata niemieckiego i polskiego jest istnienie kategorii tzw. *Fachanwalt*, czyli prawników specjalistów w danej dziedzinie. W Polsce nie istnieją osobne kategorie adwokatów specjalistów, choć w ramach praktyki pozanormatywnej adwokaci samodzielnie wybierają obszary swoich specjalizacji. Nie odbywa się to jednak w sposób sformalizowany, jak ma to miejsce w Niemczech. Niemieccy adwokaci, którzy pomyślnie ukończyli specjalistyczny kurs teoretyczny i legitymują się określoną liczbą godzin przepracowanych w ramach danej specjalizacji, mogą uzyskać tytuł *Fachanwalt*. Początkowo istniały specjalizacje tylko w obszarze prawa pracy, prawa administracyjnego, prawa podatkowego i prawa socjalnego. Z czasem zakres specjalizacji objął kolejne dziedziny, jak prawo karne, prawo medyczne, prawo transportowe, prawo rolne, prawo rodzinne⁶⁵. W Polsce natomiast każdy z adwokatów czy radców prawnych samodzielnie ustala zakres swej praktyki i specjalizacji.

Chociaż aktualnie w Polsce można zaobserwować pewne działania związane z deregulacją dostępu do zawodów, w tym również do zawodów prawniczych, to droga do osiągnięcia poziomu liberalizacji zawodu prawnika, którą obserwuje się w Niemczech, jest daleka. W literaturze wskazuje się, że postępujące już od początku XX wieku, a wzmożone w ciągu ostatnich 20 lat, otwieranie dostępu do zawodu spowodowało lawinowy wzrost liczby prawników. Podkreśla się przy tym, że nie można tego trendu oceniać jednoznacznie pesymistycznie z uwagi na fakt obniżenia poziomu elitarności na rzecz wzrostu liczby wykonujących zawód, którzy charakteryzują się coraz młodszym wiekiem⁶⁶.

BIBLIOGRAFIA

- Antkowiak P., *Polskie i europejskie standardy wykonywania wolnych zawodów*, „Przegląd Politologiczny” 2013, nr 1, s. 129–142.
- Biliński M., *Podstawy aksjologiczne regulacji wykonywania tzw. zawodów zaufania publicznego*, w: *Aksjologia prawa gospodarczego publicznego*, pod red. A. Powalowskiego, Warszawa 2022, s. 169–178.
- Biliński M., Wolska H., Jaś-Nowopolska M., *Dopuszczalność posiadania udziałów majątkowych przez osoby niewykonyjące zawodów prawniczych w działalności pod-*

⁶⁴ Ibidem.

⁶⁵ M. Jaś-Nowopolska, H. Wolska, *Women in legal services (as attorneys and legal advisors) in Poland and Germany*, „Franz von Liszt Institute Working Paper” 2018, nr 2, s. 8–9.

⁶⁶ M. Fink, op. cit., s. 32–34.

- miotów świadczących pomoc prawną (advokatów) w prawie polskim i niemieckim, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2024, nr 6, s. 43–49.
- Biliński M., Wolska H., *The profession of an advocate as a profession of public trust against the background of Polish jurisprudence*, „Franz von Liszt Institute Working Paper” 2021, nr 2, s. 72–78.
- Bundesrechtsanwaltsordnung: BRAO. Kommentar*, pod red. D. Weylanda, München 2024.
- Dąbrowski K., *Wolność działalności gospodarczej a publicznoprawna regulacja, w: Wolność działalności gospodarczej i jej ograniczenia. Problematyka prawna i aksjologiczna*, pod red. M. Karpiuka, Warszawa 2011, s. 61–82.
- Fink M., *Rechtsgeschichtliche Seminararbeit im Rahmen des Seminars „Geschichte der juristischen Berufe” zum Thema „Die Entwicklung der deutschen Anwaltschaft seit 1871” bei Prof. Dr. Karlheinz Muscheler*, Ruhr-Universität Bochum 2009.
- Gawlik T., *Analizowanie wybranych zagadnień prawa materialnego*, Radom 2006.
- Izdebski H., *Samorząd terytorialny. Pionowy podział władzy*, Warszawa 2020.
- Jaroszyński T., *Kodeks Etyki Prawników Europejskich (CCBE) w polskim systemie prawa*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2023, nr 1, s. 217–228.
- Jaś-Nowopolska M., Wolska H., *Women in legal services (as attorneys and legal advisors) in Poland and Germany*, „Franz von Liszt Institute Working Paper” 2018, nr 2, s. 1–19.
- Jaworski J., *Reglamentacja zawodów rynku nieruchomości*, Warszawa 2010.
- Kosikowski C., *Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej. Komentarz*, Warszawa 2013.
- Kulesza M., *Pojęcie zawodu zaufania publicznego, w: Zawody zaufania publicznego a interes publiczny – korporacyjna reglamentacja versus wolność wykonywania zawodu. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Komisję Polityki Społecznej i Zdrowia Senatu RP przy współudziale Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej pod patronatem Marszałka Senatu RP Longina Pastusiaka 8 kwietnia 2002 r.*, opr. S. Legat, M. Lipińska, Warszawa 2002, s. 25–31.
- Kwapisz K., *Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, Warszawa 2011.
- Łabieniec P., *Podmiotowość, odpowiedzialność, historyczność profesji i profesjonalisty na przykładzie zawodu radcy prawnego*, „Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej” 2018, nr 1(16), s. 34–45.
- Powałowski A., *Podstawy aksjologiczne regulacji wykonywania tzw. zawodów zaufania publicznego, w: Prawo gospodarcze*, pod red. A. Powałowskiego, Warszawa 2022, s. 3–8.
- Strzyczkowski K., *Prawo gospodarcze publiczne*, Warszawa 2007.
- Tokarczyk R., *Etyka prawnicza*, Warszawa 2005.
- Wielki słownik języka polskiego PWN [r-t]*, pod red. S. Dubisza, Warszawa 2018.
- Wojtczak K., *Reglamentacja form wykonywania zawodów zaufania publicznego w rozwiązaniach prawa polskiego i państw Unii Europejskiej, w: Zawody zaufania publicznego a interes publiczny – korporacyjna reglamentacja versus wolność wykonywania zawodu. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Komisję Polityki Społecznej i Zdrowia Senatu RP przy współudziale Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej pod patronatem Marszałka Senatu RP Longina Pastusiaka 8 kwietnia 2002 r.*, oprac. S. Legat, M. Lipińska, Warszawa 2002, s. 39–47.
- Wolska H., *Obligation of continuing legal education for lawyers (advocates and attorneys-at-law) under German and Polish law*, Warszawa 2024.